

„Látókört adni a diákoknak”

Kováts Zoltán

Egykori és mai tanáraink

Dr. Kovács Zoltán Tanár Urat az idei tanévtől nem láthatjuk, hallhatjuk a Történettudományi Tanszék előadói katedráján: nyugdíjba ment. Ezen apropóból kértem meg, beszéljen magáról, eddigi munkásságáról, hogy mi – a tanítványai –, akik itt találkoztunk vele először, többet tudjunk meg róla: a tanárról, a kutatóról, az emberről...

Kováts Zoltán: – Örülök, hogy megtisztel a lap azzal, hogy interjút készít velem, de úgy érzem, mondandóm szétfeszíti e beszélgetés kereteit. A felkérés alkalmából azonban végiggondoltam emlékeimet, és arra jutottam, meg kéne írni pályám emlékezetét: úgy érzem, a sors, a küzdelem, amit végigcsináltam, közérdeklődésre tarthat számot.

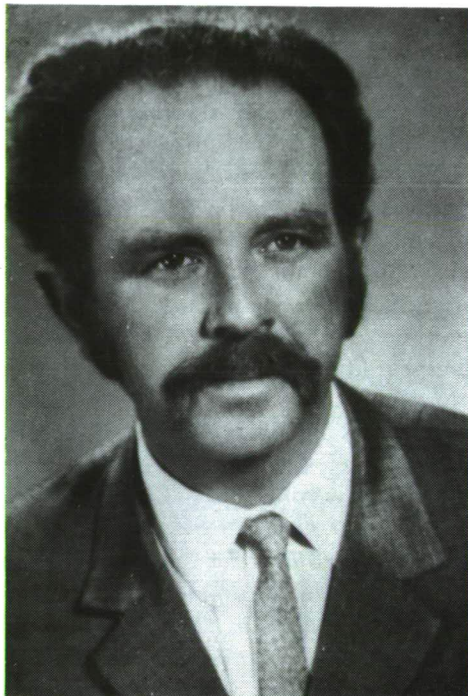
Belvedere Meridionale: – *Mikorra tervezi ennek megjelentetését?*

K. Z.: – 2000-re vagy 2002-re. Kb. annyi határidős munkám van, ami befejezésre vár emellett. A maga és a magam kedvéért az emlékezet vázlatát már összeállítottam. Először a családomról szeretnék beszélni!

Édesapám egy érmelléki kuriális falunak, *Érkörtvélyesnek* a szülőtte. Ez a falu a XVI. század közepéig visszavezethetően kálvinista, önkormányzata van. Anyai dédapám református lelkész volt Pusztakamaráson, báró *Keményéknek volt a papja*. Dédanyám pedig a Kemény család francia nevelőnője.

Az anyai ág, elszegényedett szücsmesterek Abaújszántón.

A szálak aztán Debrecenben futnak össze. Szüleim 1929-ben házasodtak, s 1930-ban megszülettem én. Apám 1913-ban a jogi egyetemre iratkozott be. „Megjárta” az első világháborút, négyszer sebesült. 1922-ben az Érmellékről átszökve állástalanságok után a

magyar királyi rendőrségen lett segédfogalmazó.

Édesanyám nagyon szereti az embereket, ma is jó kedélyű, nyolcvannyolc éves. Bölcséket tud mondani: „Kisfiam, olyan szép az élet, olyan jó, csak ne öregedjél meg!”

B. M.: – *A kisiskolás évek hol teltek?*

K. Z.: – Az elemi iskoláim nagyon érdekesek, ugyanis kétféle elemibe jártam: Kispesten állami iskolába – aranyos tanító nénim volt, Olaszliszka-i Liszka-i Anna –, majd bekerült a család Budapestre, itt a református elemi padjait koptattam. 1945-ben az egyházi iskolákat államosították, Budapesten csak egy katolikus, egy református, egy evangélikus és egy zsidó elemi maradhatott. Én abba az egyetlen református iskolába jártam. Itt talál-

koztam először *Karácsony Sándorral*, itt volt osztálytársam *Gérecz Attila* az '56-os események költőhalottja.

B. M.: – *A gimnázium is tartogatott izgalmakat?*

K. Z.: – Megint két teljesen különböző világot láttam! Ahova beíratlak, német rendszerű, fegyelmezett, memóriára építő intézmény volt.

Jött 1944 és tizenhárom hónapig nem jártam iskolába. Levente voltam, 800 km-t gyalogoltam (ez alatt az idő alatt naplót vezettem, amit máig megőriztem). A szovjet követség időközben betelepedett *Lendvay* utcai lakásunkba, s mi visszamentünk a nagyszülőkhöz Debrecenbe. Így kerültem a debreceni gyakorló gimnáziumba, ahol megláthattam, mi az, hogy tanítani, hallgatói kreativitást fejleszteni, jókedvet teremteni az órán. Kiváló tanáraink voltak, szédületes nagy tanári kar!

Például *Komjáthy István*, a „Mondák könyvé”-nek írója volt az osztályfőnököm, *Vajda Laci* bácsi a latintanárom – ő később a mi főiskolánkon volt sokáig a Magyar Irodalom Tanszék vezetője. Varga tanár úr úgy tanította a római történelmet, hogy mindig megmondta a görög előzményeket; nem csak a nyelvtant tanultuk meg, hanem a mögötte húzódó gondolkodást, lelkeséget is. Az egyetemen ebből éltem!

B. M.: – *Nem foglalkozott szívesen az ókori történelmmel?*

K. Z.: – Eleinte – gólyaként – lelkesen hallgattam a neves professzor, *Járdányi-Paulovics* ókortörténeti óráit. De amikor az ötödik kétórás előadás után még mindig az etruszk domborművek szépségét ecsetelte a professzor úr, megfogadtam, hogy ide többet nem teszem be a lábam. Azért a négy féléves ókortörténeti anyagból sikeresen vizsgáztam! Az első évben rengeteget olvastam, nagyon lekes voltam! (Magyar-történelem szakra jártam.) A Történettudományi Tanszéken

Szabó István professzor már ismert, ő bírálta el a „48-as Bizottság” pályázatait, ő ítélte oda nekem az első díjat: ezzel kerültem be az egyetemre felvételi nélkül. Fiókot kaptam a szép történeti szeminárium egyik asztalában.

Kronológiától kezdve az orvosi kar pszichiátriai előadásáig sok mindent felvettem az indexbe. Nekem is ötvenkét óra jött össze, mint József Attilának. Csak néhány előadásra jártam rendszeresen, a többségére csak néha kukkantottam be, hol is tartanak, ebből próbáltam leszűrni lényegét. Szabó István mellett nagy élmény volt *Bárczi Géza*, *Papp István*, *Országh László* óráit hallgatni. Szép kezdet...

B. M.: – *És a folytatása?*

K. Z.: – Ez az évszázados hagyományokra támaszkodó szabadság csak 1949 őszéig tartott. Akkor bevezették a tízosztályos középiskolára támaszkodó szovjet rendszer gyakorlatát. Kiváló professzorok jó részét nyugdíjaztatták s belépett a szigor. Nekem – magyar-történelem szakosnak 46 óra volt kötelezően előírva hetenként. Ehhez, régi hagyományként, még magántanári órákat felvehettem, ezek érdekelték volna! Az órákon való részvételt nem a professzorok ellenőrizték. Egy professzor megértő, az tudja, hogy lehetnek a hallgatóinak fontos dolgai, ami miatt nem tud az órán részt venni. A Tanulmányi Osztály ellenőrizte a hallgatói csoportfelelős segítségével az óralátogatást. Egy csoportfelelősi megbízatás pedig DISZ-, azaz pártfeladat volt! Az állami csoportfelelős mindig jelentett – pontosan! Borzalmas volt 46 órát kötelezően végigülni egy héten. Akkor még szombaton 13 óráig voltak a kötelező órák! Ebből is lett egy fegyelmim.

B. M.: – *A Tanár Úrnak nem ez volt az egyetlen fegyelmije?*

K. Z.: – Apám paraszti származású volt, de a Magyar királyi Rendőrségen tiszt lett belőle, ezért minden apróságba belekötöttek – például, hogy nem álltam kellőképpen vigyázzba

a katonai oktatáskor. Emiatt vagy hét fórumon fegyelmeztek meg, úgy nézett ki, kirúgnak. Akkor kiderítette a debreceni Fazekas Mihály Gimnázium igazgatója, hogy én tudok tanítani és meghívott az iskolába. 1952 februárban kezdtem. Azóta egyfolytában okítok.

B. M.: – *A debreceni évek után hol folytatódtott életútja? Mi volt a következő állomás?*

K. Z.: – A harmadéves párttitkár olyan rossz véleménnyel volt rólam, hogy sokáig nem akartak kinevezni. Jellemzésemben azt írta: ideológiailag zavaros, tanári munkára alkalmatlan.

De a rengeteg paptanár elbocsátása miatt tanárihiány volt az országban. A Földművelésügyi Minisztérium elfogadott magyar-történelem szakos tanárként és Kalocsára helyeztek ki a mezőgazdasági technikumba. Kalocsán az a megtiszteltetés ért, hogy 1956-ban a tantestület küldötte voltam a Nemzeti Bizottságban, beválasztottak az elnökségbe is, ahol elnökölhettem. Gyűjtőtűnk Budapestnek, nemzetőrséget szerveztünk.

Ennek kifejtésére külön fejezetet szenteltek majd az életírásomban. A közvéleményben olyan beidegződés él, hogy november 4-én jöttek a tankok; pedig november 1-jén éjszaka már minden fontos támaszpontot elfoglaltak, így a kalocsai repülőtér környékét is, mert a lökhajtásos vadászeszred a forradalom mellé állt.

Próbáltam riasztani a tolnai tüzéseket, elmentem Pécsre, de mindenütt összeomlás mutatkozott. November 2-án visszavonultam. 1957. március 1-jén tartóztattak le és Kistarcsára vittek. Megállapították, hogy mégiscsak *humanista* voltam, így visszamehettem tanítani, de áthelyeztek Csurgóra. Csurgón voltam öt évig, itt írtam a doktori disszertációm is. A pedagógiai munka mellett egyholdas illetményföldemen gazdálkodtam.

B. M.: – *Tanár Úr, mikor került ide a tanszékre? Csurgóról hogyan vezetett az út Szegedre?*

K. Z.: – 1961-től tanulmányaim jelentek meg, amikre Polányi Tanár Úr felfigyelt és a tizenkét pályázó közül az enyémet fogadta el. Tehát 1963-ban tanársegéd lettem. Az itt töltött harminckét évnek megint külön szakaszai vannak:

1966-ig nagyon megbecsült tagja voltam a főiskolának, a Szakszervezeti Bizottság vezetőségében is részt vettem, míg 1966-ban felülvizsgálatra nem került az '56-osok ügye. A „jó elvtársak” akkor, azzal, hogy „ellenforradalmár” vagyok kitettek a Szakszervezeti Bizottságból, s attól kezdve „kivont szablyával óvták tőlem a hazát”. Sokan álltak mellém, s így maradhattam a tanszéken. Hogy ugorjunk egyet, most sem jókedvemből kértem a nyugdíjazásomat: 1994-ben nem járultak hozzá a főiskolai tanári kinevezésemhez, így nem taníthatok 70 éves koromig.

B. M.: – *Jelenleg tehát vannak szakdolgozói, és népesedéstörténeti speciálkollégiumot is vezet Tanár Úr. A következő év/évek hallgatói is számíthatnak a segítségére?*

K. Z.: – A másodéveseknek is meghirdettem a szakdolgozat irányításom alatt való elkészítésének lehetőségét, mert bízok benne, hogy ezek a pénztelen hideg napok, amik most vannak, *el fognak múlni, és jön a tavasz: kapok pár órát.* A tanári munka így most kissé lelassul. A keserűség ebben az, hogy a *tanítást mindig fontosabbnak tartottam, mint a tudományos munkálkodásomat.* Azonban tudtam, hogy csak úgy lehetek jó tanár, ha tudományos munkát is folytatok. Az én elgondolásom: látókört adni a diákoknak. *Azt akartam elérni ezen a főiskolán, hogy a leendő tanárok megfelelő alapokat szerezzenek ehhez egyetemes történelemből.* 170-nél több szakdolgozatom volt, 40-nél többen nyertek ebből országos díjat.

B. M.: – *Jelenleg milyen kutatásokat folytat Tanár Úr?*

K. Z.: – A tapasztalatok alapján Gyapay Gáborral új középiskolai tankönyvet készítetünk a tízosztályos iskolák számára. Valamint készül egy új egyetemes történelem jegyzet (476–1492).

3-4 éve dolgozom 46 ormánsági község történetén. A kutatás időhatára 1720-tól 1990-ig terjed. Tokaj népesedéstörténete már a korrektúrán is túl van. Hamarosan megjelenik a Röszkéről írt munka is, melyet egykori szakdolgozómmal, Vaczkán Melindával közösen készítettünk. Most kezdtem hozzá egy újabb megbízatásomhoz, a Szabolcs megyei Földes vizsgálatához.

Amint említettem, további szakdolgozókat is válllok. Helytörténet a téma, ezen belül a népesedés. (Honnan jöttem, miért vagyok ilyen, miért ilyen a gondolkodásom. Ha történelemtanár vagyok, ezt illik megtagadnom.)

B. M.: – *Aki a Tanár Urat ismeri, mindig tevékenykedni, sietni látja. Van idő a sok munka mellett a kikapcsolódásra is?*

K. Z.: – 1977 óta versenyszerűen bridzselek. Egy precíziós rendszert tanultam meg. Ezt a rendszert a Bermudákon is játsszák.

Az igazi kikapcsolódás azonban Martinka szokott lenni, a nagyapám szalajét művelem ott 1971 óta. *Eddig 3-4 napra* mentem el, most már több időt tölthetek ott. A szellemi munkát végző embernek a fizikumát is egyensúlyban kell tartania. Egészségesen kell élni! Evezek a Tiszán, régóta teniszszek.

B. M.: – *Ha a tanszéken eltöltött 32 évről gondolt, milyen kép él a Tanár Úr emlékezetében?*

K. Z.: – Rengeteg minden: hallgatók, kirándulások, jó töris bulik – hej, de szerettem táncolni!

Örülök, hogy itt tartja magát a kollegalitás! *Váll-vállvetve dolgoztunk*, nem

kellett az embernek személyes torzsalkodásokban felemészteni az erejét. Fontos volt nekem mindig ez a jó tanszéki hangulat, az összefogás. A tanári pályán pedig minden esztendőben, szeptemberben valami új kezdődik. Kíváncsian jön az ember. Ha valaki szereti az embereket, érdeklődéssel várja ezt az újat!

B. M.: – *Tanár Úr, köszönöm, hogy időt szakított a beszélgetésre, további sikeres munkát és jó egészséget kívánok, és a szerkesztőség nevében is gratulálok az 1994-ben megkapott "A kutató munka irányításának mestere" címhez.*

Tóth Andrea

Fontosabb tanulmányok

☞ Csurgói jobbágy-családok demográfiai viszonyai (1720–1950). (Társszerző: Cs. Tóth Péter.) In: Történeti Statisztikai Évkönyv 1961–62. Bp., 1962. 48–89. p.

☞ Somogy megye népessége a XVII–XVIII. század fordulóján. Kaposvár, 1969. 52 p.

☞ Tudományos diákköri munka és helytörténeti kutatás. In: A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1969. Szerk.: Benkő László. Szeged, 1969. 195–200. p.

☞ A XVIII. századi népességfejlődés kérdéséhez. In: Agrártörténeti Szemle, XI. évf. 1969. 1–2. sz. 218–227. p.

☞ Sorskérdésünk – a népesedés. In: Tiszatáj, 1970/24. évf. 5. sz. 439–466; 6. sz. 541–546. p.

☞ A magyar népességfejlődés a honfoglalástól 1870-ig. I–II. rész. In: A Szegedi Tanárképző Faiskola Tudományos Közleményei. Szerk.: Benkő László. Szeged, 1971. 77–88. p.; 1972. 3–25. p.

☞ A népesség. In: Hajdúnánás története. Szerk.: Rácz István. Hajdúnánás, 1973. 32–86. p.

▣ A népesség története. In: Berettyóújfalu története. Szerk.: *Varga Gyula*. Berettyóújfalu, 1981. 141-197. p.

▣ A népesedési viszonyok. In: Debrecen története, 2. 1693-1849. Szerk.: *Rácz István*. Debrecen, 1981. 15-88. p. (A kandidátusi értékelés első jele.)

▣ Népesedési viszonyok In: Szeged története, 2. 1686-1849. Szerk.: *Farkas József*. Szeged, 1985. 107-169. p.

▣ Az agrárnépesség természetes szaporodásának változása Magyarországon a Mária Terézia úrbérrendezéstől 1945-ig. In: Agrárnépesség, agrártársadalom Magyarországon a Mária Terézia-kori úrbérrendezés és 1945 között. Szerk.: *Kávássy Sándor*. Nyíregyháza, 1987. 12-42. p.

▣ Népesedési helyzetünk és a téves tájékoztatás. In: Válasz évkönyv 1989. II. köt. Szerk.: *Medvigy Endre*. Bp., 1989. 224-249. p.

▣ Népesedési viszonyok 1729-1849. In: Békéscsaba története. Elsa kötet a kezdetektől 1848-ig. Szerk.: *Jankovics B. Dénes - Erdmann Gyula*. Békéscsaba, 1991. 797-841. p.

▣ Népfogyatkozás a Kárpát-medencében. In: Erdélyi Magyarság. II. évf. 1991. nov. 8. 12-14. p.

▣ A népességnövekedés. In: Szeged története 1850-1920, 3/1. Szerk.: *Gaál Endre*. Szeged, 1991. 489-529. p.

▣ Mátészalka népessége a XVIII. századtól napjainkig. In: Mátészalka története. Szerk.: *Újváry Zoltán*. Debrecen, 1992. 243-274. p.

▣ Ormánság, 1720-1990. In: Élet és tudomány. 24. sz. 1993. június 11. 742-744. p.

▣ Népesedési viszonyok. In: Szeged története, 4. Szerk.: *Serfőző Lajos*. Szeged, 1994. 31-54. p.

Német bajuszviselet.

Ő felsége a német császár naponként használja.
A ki bajuszát a császár-bajuszkötő alkal-
mazása előtt meg nem nedvesítette

HABY udvari fodrász
„Es ist erreicht“
(Végre sikerült)

Egykori és mai tanáraink

szerével, annak fogalma sem lehet ennek a bajusz-szállak csodás hatásáról.